

לחיזוק אורשת יהדות ארוקו בלארץ הקודש

תפארת אבות

דבר המערכת

היהדות ולהלל

ימי החנוכה, אף על פי שאינם קרואים מועד ולא נתקדשו בעשיית מלאכה, נמנים בין הימים שגומרים בהם את ההלל, מפני הנס שארע בימיהם, ונקבעו לימי הלל והודאה.

הנה כל בר-דעת מבין כמה צריך היהדות לה' יתברך, ראשית ועיקר על עצם היותו בן לעם הנבחר מכל בראי ארץ, בעל תכלית ומטרה נעלה מכל והיא עבודת הא-להים, וכן על כל צעד ושעל במסלול החיים הנקבע לטובה ובאופן מכוון להפליא. ואף שבעינינו הגשמיות לא תמיד נבחין בכך, כבר הורנו חכמינו ז"ל (שולחן ערוך, או"ח רכב, א) "חייב אדם לברך על הרעה בדעת שלמה ובנפש חפצה כדרך שמברך בשמחה על הטובה, כי הרעה לעובדי ה' היא שמחתם וטובתם, כיון שמקבל באהבה מה שגזר עליו ה', נמצא שבקבלת רעה זו הוא עובד את ה', שהיא שמחה לו".

וכתב רבינו שלמה אדאן (בנאות דשא, פרק יג) כל מה שעשה עמך מלך מלכי המלכים הקב"ה, כל טובות שאתה רואה על פני האדמה וכל מה שברא בעולמו, בשבילך בראו. כי הוא יתברך אינו צריך לו ולא נברא אלא בעבורך, וכל שכן שמשעה שיצר אותך במעי אמך הוא שומרך שנאמר (איוב כט, ג) 'בהלו נרו עלי ראשי ומלמדך כל התורה כולה במעי אמך... ופיצל בכך פצלים ראש, גוף, ידיים ורגלים, מח להבין, עיניים לראות, אזניים לשמוע, חוטם להריח, פה לדבר... וכל מה שברא לכבודך ולא לכבודו... והכל למענך עשה ולא למענו, ובמה אתה משלם לו?... שאפילו תעבוד אותו ותירא ממנו כל ימי חיך, אין אתה משלם לו אחת מהנה, וזה כולו עשה להטיבך באחריותך.

גם כן הזהר בני בחברך שעשה עמך טובה, עשה עמו טובות הרבה, שלא תהיה כפוי טובה, ואפילו מי שקדמך בעדשים תעשה לו פטומים. ואפילו עשה לך שום אדם רעה, עשה עמו טובה ולמוד ממה שעשה שמעי לדוד המלך [שקללו קללה נמרצת] ונתחייב מיתה, ואפילו הכי אמר [דוד] הניחו לו ויקלל כי אמר לו ה', ושילם לו טובה תחת רעה.

מצבת הצדקת סוליקא חגוואל ע"ה, שכדוגמת יהודית בת בארי, היתה סמל ומופת למסירות נפש.

ימי החנוכה הללו נקבעו בהלל ובהודאה ואף לא יתבטלו לעולם, והכל בזכות מסירות נפשם של המכביים ומה שפעלו בדור ההוא. ולא זאת בלבד, אלא שבכל דור ודור מצינו ליהודים שמסרו את נפשם על קידוש ה', ובזכותם אנו בניהם חיים היום וממשיכים היהדות ולהלל לשמו הגדול יתברך.

בברכת חנוכה שמח, מערכת 'תפארת אבות'

פרפראות מוחממינו

רמז למילת חנוכה

כי נר מצוה ותורה אור (משלי ו, כג)

ראשי תיבות חנוכה"ה - חכמים נעשים ומולידים כל המקיימה. והעניין הוא שהנה הרב פרי חדש (בתחילת סימן חרעא) כתב וזו לשונו: "גרסינן בפרק במה מדליקין (שבת כג, ב) 'אמר רב הונא - הרניל בנר הויין ליה בנים תלמידי חכמים', ופירש רש"י - דכתיב 'כי נר מצוה ותורה אור', שע"י נר מצוה של שבת וחנוכה בא אור תורה". ונראה שמה שנקטה הגמרא "הויין ליה בנים תלמידי חכמים" היינו אם הוא כבר בעצמו תלמיד חכם, משמע שאם הוא עדיין אינו תלמיד חכם ובר הכי - יכול גם הוא לזכות להיות תלמיד חכם. וזהו רמז מצוות חנוכה כאמור בראשי התיבות - חכמים נעשים ומולידים כל המקיימה, שאם הוא בר הכי - יכול להיות תלמיד חכם, ואם לאו - יזכה לבנים תלמידי חכמים, ולפעמים יכול לזכות לשני מעלות - להיות הוא ובניו תלמידי חכמים בזכות מצוות חנוכה, וכמו שכתב הרב הנזכר בסוף לשונו. ואפשר שזהו רמז הכתוב (תהלים לו, יז) "באורך נראה אור" דהיינו בכח מצוות נרות שבת וחנוכה - "נראה אור" התורה, דהיינו להיות הוא בעצמו תלמיד חכם, ואי לאו בר הכי הוא - יזכה לבן תלמיד חכם, וזה נרמז בראשי תיבות - "באורך נראה" - ב"ן, וסופי תיבות - כ"ה, שרמז על מצוות חנוכה שהיא בכ"ה הכסלו.

רבי יוסף כנאפו (1823 - 1901), רב במוגדור-אצוירא 'זך ונקי' (בהוצאת חברת אהבת שלום)

התורה והמצוות מאירים לאדם

נר לרגלי דברייך ואור לנתיבתי (תהלים קיט, קה)

באופן כי עסק התורה והמצוות הם המאירים לאדם באישון לילה ואפילה, ומצילים אותו מן הקוצים ומחיה רעה ומן הלסטים. ולכן נמשלו לנר ואור, כמו שנאמר (משלי ו, כג) "כי נר מצוה ותורה אור". וכן אמר דוד המע"ה (תהלים קיט, קה) "נר לרגלי דברייך ואור לנתיבתי". והכוונה לומר שאור של התורה, אינו כאור של העולם הזה, שהרי ההולך בדרך בליה ואור הנר סמוך לו, אינו יכול לראות באיזו דרך הולך, ונכשל ונופל, וצריך להרחיק הנר ממנו, ולהקדימו לפניו, ואז יוכל להסתכל מרחוק באיזה דרך ילך. אך בנר התורה והמצווה אינו כן, כי עם היות נר לרגלי דברייך, שהוא לרגלי וסמוך לו, עם כל זה הוא אור לנתיבתי. הוא מאיר דרכי לידע באיזה דרך אלך.

גם יש שינוי אחר, כי בנר שלמטה שלפעמים ניצול האדם על ידו מן הקוצים ומן הברקנים, מכל מקום לפעמים יהיה היזק לאדם בו, וכמו שאמרו שעל ידי אור הנר הלסטים מרגישים בו ובאים לשללו. נמצא שהנר האיר לאויבים וגרם להם לבוא עליו, וכמו שאמרו במדרש ברבי עקיבא שהגיע לעיר אחת ולא נתנו לו להתארח, והלך ולן חוץ לעיר, ובא הרוח וכבה לו את הנר, וזאב אכל החמור וכו', והיה אומר ר' עקיבא "כל מה שה' עושה - לטובה עושה". כשהשכים בבוקר ראה שבאו שוללים ושללו את בני העיר, והתחיל היהדות לה' על כיבו הנר, שאלמלא היה דולק, היו האויבים מכירים בו ובאים ושוללים אותו. לכן אמר כי בנר המצוה ואורה, הוא נר לרגלי ואור לנתיבתי, אינו מאיר אלא לי ולהנאתי, ואינו מאיר לאויבים שיוכלו לבוא עלי, לא כנר שלמטה שלפעמים מאיר לאויבים שיוכלו לבוא עלי.

רבי משה מאימראן (1739 - 1786), מרבני ודייני מכנאס 'דרושי רבינו משה מאימראן' (בהוצאת חברת אהבת שלום)

חנוכה | גליון מס' 8 | כסלו ה'תשע"ז

להקדשה, לתרומה ולהפצת העלון: tiferet.avot1@gmail.com
נא לשמור על קדושת גליון. נא לא לעיין בזמן התפילה.

ייסודה של פאס

ראשית עצמאותה של מרוקו

מאז הופעת "משוגע" בעולם [כך מכנה הרמב"ם את ממציא האסלאם] והתפשטות הכיבוש הערבי מפרס במזרח ועד מרוקו במערב, היוו כל הארצות המוסלמיות ממלכה אחת גדולה, ובראשה שלטו החליפים מדמשק ומבגדד [בין השנים 705-789]. אולם ממלכה זו לא התקיימה בשלמותה אלא תקופה קצרה. פרצו בה מלחמות פנימיות, מנהיגים שונים נלחמו זה בזה, שבטים ועמים השתחררו מן השלטון המרכזי והקימו מדינות עצמאיות. העמים הראשונים שמרדו היו אלה שהיו רחוקים ביותר מן המרכז, כגון פרס במזרח וספרד ומרוקו במערב. אחד המנהיגים שמרד בחליף מבגדד היה אידריס, אך המרד שלו נכשל והוא ברח למרוקו. שם מצא לו תומכים בקרב שבטי הברברים והחל לכבוש את מרוקו, עד שלבסוף השתלט עליה. אידריס ימח שמו החל לקבע את סמכותו ופעל לדיכוי של היהודים באזור, במיוחד לאור העובדה שרבים מהם הושיטו עזרה לאויביו. הוא הכביד במיסים ובגזרות קשות במטרה לכפות עליהם את האסלאם. בתקופתו ברחו רבים מהיהודים להרים, וחלקם הגירו לתוניס שהייתה עדיין תחת שלטון החליפים. ישנה מסורת אצל יהודי ג'רבה שפליטים יהודיים ביקשו בה מפלט בתקופה זו.

תקופת הזוהר של יהודי מרוקו

"קץ שם לחושך", וגם השליט הרע והמר הזה הגיע אל סופו. היהודים, שלא הביאו להם שליט זה אלא סבל ותלאות, שמחו בסתר ליבם על מותו וקיוו שמצבם יוטב. ואכן התפנית במצבם החלה בימי בנו, אידריס השני (שנת 793), שנודע ביחס סובלני כלפי היהודים והניח להם לחיות בשלוה. בנוסף, גזירות שנגזרו על יהודי קהילות אחרות, מצרים לוב ותוניס, הביאו גלי פליטים יהודיים למרוקו. הקהילות גדלו ונוסדו קהילות חדשות בערים שהקים אידריס השני. גם בזמן יורשיו נמשכו ימי השלווה ליהודי מרוקו, שהביאו עמם פריחה רוחנית. באותם ימים התחילה התפתחות גדולה בלימוד התורה בצפון אפריקה, ומרכזי הלימוד היו קירואן שבתוניס ופאס שבמרוקו, שנחשבה לבירת ומרכז היהדות של כל יהודי המערב, עד הדורות האחרונים.

ייסודה של פאס

העיר פאס נוסדה בשנת 807 על ידי אידריס השני, לאחר שהחליט להקים עיר בירה שתוכל להתחרות בדייק תכנונה ובתפארת בנייניה בערים אחרות כדוגמת בגדאד,

שער העיר פאס

המלאח

העיר פאס קושטה בבנייני פאר והוקם בה ארמון גדול. בסמוך לו הוקצב אזור מיוחד ליהודים: המלאח. עלינו לדעת כי לא מטוב ליבו הקים השליט את המלאח בסמוך לארמונו, אלא מפני שזיהה ביהודים נכס כלכלי שכדאי לשמור עליו. בדומה למה שאמר רשב"י ע"ה על מלכות רומי (שבת לג): "כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן... תקנו גשרים ליטול מהן מכס", כך גם במקרה הזה, היהודים היו "הפרה החולבת" ושילמו מסים רבים. תמורת סכום נכבד של מס הגולגולת המוסלמי "ג'זיה" אותו אולצו מי שאינם מוסלמים לשלם, היהודים היו בני חסותו ["ד'מ"י"] של האימאם, ניתנה להם הזכות להתיישב ברוב הערים החדשות, והתאפשר להם לשמור את דתם ומנהגיהם. מאידך, השליט התחייב לשמור על חייהם ורכושם.

פאס - עיר ואם בישראל

מראשית היווסדה הפכה פאס למרכז יהודי במרוקו, בה ישבו חכמים ומלומדים, בלשנים ומשוררים. שמם של חכמי פאס יצא לתהילה. אחד החכמים ההם, ר' שלמה בן יהודה, נתמנה לגאון ישיבת ארץ ישראל. הוא שימש בתפקיד זה במשך 25 שנים, והיה אחד הגאונים הארצישראלים החשובים ביותר. חכמי התורה מפאס היו ידועים במרוקו ומחוצה לה. בערים שונות תפסו בני פאס הבקיאים בתורה מקום בראש. כך נפוצה ידיעת התורה בארץ כולה, עד שגם בני העם הפשוטים היו בין לומדיה. עדות לכך נמצא במעשה הבא: יהודי בעל מלאכה מן העיר סבתא [סאוטה] שבצפון מרוקו, צורף כסף במקצועו, נאלץ לברוח מן הארץ בימי גזירה. זקן היה ועיניו כהו, ולא היה יכול עוד לעסוק במלאכת הצורפות. פנה איפוא לראשי הקהל, וביקש למנותו למלמד תינוקות. נשאר בידו מכתבים שאיש זה כתב בעברית ובערבית, בכתב נאה ובסגנון צח. מכאן מסתבר שאפילו יהודים פשוטים, שהתפרנסו מעמל כפיהם, היו זוכים לחינוך תורני.

מקורות: 'תולדות היהודים באפריקה הצפונית', 'נר המערב', 'תולדות יהודי מרוקו'

נחלת אבות - פרקי אבות

לרבי יוסף משאש זצ"ל

וזקנים לנביאים (אבות א, א)

מורי ורבותי בשבת זו נדבר בענין אליהו הנביא ז"ל. במס' כתובות (דף סא.) איתא אמר רבי יצחק בר חנניה אמר רב הונא, הכל משהין בפני השמש [כל מין תבשיל משהין מלהטעים ממנו לשמש המשמש בסעודה, עד אחר הסעודה שאז מטעימין לו מהכל], חוץ מבשר ויין [שנפשו מתאוה להם ומצטער אם לא נטעים לו תכף], אבוא בר איהו ומנימין בר איהו [ב' אחים צדיקים] חד ספי מכל מינא ומינא [אחד היה מטעים לשמש מכל מין ומיין] וחד ספי מחד מינא [ואחד היה מטעים רק ממין אחד], מר משתעי אליהו בהדיה, ומר לא משתעי אליהו בהדיה [אחד היה אליהו מדבר עמו, ואחד לא היה מדבר עמו מפני שהיה גורם צער לשמש]. זה בא ללמדנו דעת, כמה ראוי האדם להיזהר שלא לגרום צער לשום אדם, אפילו לשמשו שהוא שכור אצלו וסופו להאכילו לבסוף, ועם כל זה לשעה של צער חששו.

מעשה נסים נוראים במכנאס

ונספר למעלתכם מעשה נורא שאירע פה במכנאס זה קרוב ל-300 שנה, היה בעיר ת"ח צנוע וירא שמים ומופלג בעוני, שמו ר' שלמה צאיני ז"ל. יום אחד בצאתו מביהכ"נ אחר קביעות עת לתורה, בא לביתו ומצא אשתו ילדה זכר, והשכנות סובבות אותה ויאמרו לו לך מהר להביא לה בשר להשיב את נפשה. ויצא בלב נשבר לראות מאין יבוא עזרו, כי לא נמצאה בכיסו אף פרוטה. והנה לקראתו איש עני קרוע בגדים, ויאמר לו הושיעה אדוני כי אני אשתי ובנותי מוטלים על ערש דווי, ולא מצאנו במה להשיב נפשנו. ויאמר לו, לך עמי אל מי שיש בידו להושיע שנינו. ויאמר לו מי הוא? ויענהו, ה' הוא הא-לוהים, הבה נשפוך שיחנו שנינו לפניו, והוא יעננו בקראנו אליו בלב נשבר, שכן כתיב "קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת". ולכו שניהם יחדיו לבית הכנסת של ר' משה בן עטר, ויפתחו את היכל הקודש, וכרעו ברך לפניו, והתחילו לבקש רחמים בבכייה רבה מעומק לבם. והנה באותה שעה, שר העיר שהיה תקיף ורודף בצע, והישר בעיניו היה עושה, הוצרך

לכסף סך גדול לפרוע דמי שדות רבים שקנה מהגויים, ועלה בדעתו להטיל אותו הסך מס על היהודים. ובכן שלח השר אחר הנגיד ר' משה בן עטר, כי הוא היה העומד תמיד בין הקהל ובין הממשלה בכל עניין, ויגזור עליו להביא לו מהיהודים סך חמשת אלפים מתקלים, שהיה סך עצום באותו זמן כחמישה מיליונים פראנק עתה. ויבהל מאוד הנגיד ויבקש זמן חדש ימים, ויקצוף השר ויאיים עליו בחרב שלופה, שאם ביום ג' לא יביא הכסף, ישלח עבדיו לשלול ולבזו בתי היהודים. ויצא מלפניו ברוח נכאה, וילך לביהכ"נ שלו הנזכר, וכאשר דחף הדלת, עיניו ראו ב' האנשים הנזכרים כורעים על ברכיהם לפני היכל ה', והמה בוכים באין הפוגות. וכשראוהו עמדו מפניו ונתביישו. וישאלם מה יש להם, ויספרו לו את רוע מצבם. ויחשוב כי השעה שעת רצון היא לפני ה', ויספר להם גזרת השר, ויכרעו על ברכיהם שלשתם ויבכו מאוד, ויקראו י"ג מדות של רחמים בבכיה רבה. ותכף נתקבלה תפלתם, ובעודם בוכים ומתפללים והנה שליח רץ מבית השר, ובשורה בפיו לר' משה. ויצא לקראתו מביהכ"נ בחרדה, ויגד לו השליח כי עלה השר לעלייתו הגבוהה וכשהגיע למעלה העליונה מעדו קרסוליו ונתגלגל עד המדרגה התחתונה, ובהיותו איש שמן מאד נחנק ומת תיכף. ובכן אחי השר המעוטר למלאת מקומו שלחני לצוותך הודיעו לרבנים לצאת אחר מיטת השר ללוותו לבית מועד לכל חי. ויעש ר' משה עצמו כנאנח, ויאמר טוב הדבר. ויחזור לביהכ"נ, ויקד וישתחו לה' על התשועה הגדולה אשר עשה ה', ויכניס את שני האנשים לביתו, ויתן להם מתת ביד נדיבה. ומאותו היום היה משיג עליהם השגחה גדולה, ויודיע לקהל ה' את אשר נעשה, וישמחו ויאמרו הלל הגדול, והיה זה ב-כ' באולול שנת "הולך בתם ילך בטח". ואחר ימים אחדים הוקם תחתיו אחיו לשר, שהיה אוהב ישראל. זהו רבותי מה שיכולתי להגיד למעלתכם עתה בס"ד, המקום ב"ה ירחמנו כרוב רחמיו, אמן.

האם האורה יכול להדליק נרות חנוכה לעצמו?

רווק ונשוי

מובא בגמרא (שבת כג.) "אומר רב ששת: אכסנאי [אורח] חייב בנר חנוכה. אמר רבי זירא מריש כי הוינא בי רב [לפני שנשאתי אישה והייתי בבית רבי בחנוכה] משתתפנא בפריטי בהרי אושפיזא [נהגתי לתת לבעל הבית כמה פרוטות בכדי שיקנה לי חלק בנרות החנוכה ועל ידי כך ייחשבו הנרות גם כשלי]. בתר דנסיכי איתתא, אמינא השתא ודאי לא צריכנא, דקא מדליקי עלי בנו ביתאי" [לאחר שנשאתי אישה, ובחנוכה לא הייתי בביתי, הפסקתי להשתתף עם בעל הבית בביתנו פרוטות, מאחר ואשתי מדליקה בביתנו ומוציאה היא אותי ידי חובה].

אורח המתארח

פסק הרמב"ם (חנוכה ד, יא) "אורח שמדליקין עליו בתוך ביתו, אינו צריך להדליק עליו במקום שנתארח בו...". וכן כתבו הטור והשולחן ערוך (תרעז, א) שאורח שאין מדליקים עליו נרות חנוכה בביתו, אינו יוצא ידי חובה בהדלקת הנרות של בעל הבית, אלא צריך הוא לתת כמה פרוטות לבעל הבית כדי להשתתף עמו בשמן של נר חנוכה. וכמו כן מבואר במפתחות ספר התרומה (סימן רכט) שאם האדם נמצא חוץ לביתו, כגון תלמידים הלומדים חוץ לביתם או אורח, אינם צריכים להשתתף בנר אם יודעים שנשותיהם או בניהם או אביהם מדליקים עבורם בביתם. לאור האמור נשאלת השאלה לגבי אדם שמדליקים עליו בביתו והוא אינו רוצה לצאת ידי חובה בהדלקת בני ביתו, האם יוכל להדליק נרות חנוכה בברכה במקום בו הוא נמצא או שמא הוא יוצא ידי חובה בעל כרחו?

אכסנאי [אורח] נשוי

כתב תרומת הדשן (סימן קא) שמה שאמר רבי זירא (בגמרא לעיל) מזמן שנשאתי אישה הפסקתי להשתתף בפרוטות עם בעל הבית, היינו שמעתה אני יוצא ידי חובה בהדלקת אשתי, אך אם ארצה להדר אוכל להדליק ולברך בעצמי ואין זו ברכה לבטלה. וכן כתבו בשו"ת מהרי"ל (סימן קמה) ובספר האגור (סימן אלף לו), וכן פסק הרמ"א (תרעז, ג): "אם רוצה להחמיר על עצמו ולהדליק בפני עצמו, מדליק ומברך עליהם וכן נוהגין", וכן הסכימו הט"ז (שם, סי"ק א), והמגן אברהם (שם, סי"ק ט). ברם מן בבית יוסף (תרעז) הביא דברי תרומת הדשן הנ"ל, וכתב על זה: ולי נראה שאין לסמוך על זה לברך ברכה שאינה צריכה. ולכאורה משמע מדברי הבית יוסף שאדם יוצא ידי חובה בעל כרחו בהדלקת אשתו, וגם אם ירצה להדליק ולברך במקום שהוא נמצא, לא יוכל!

רוצה לברך לה' בעצמו

והנה מצינו למרן בשולחן ערוך בכמה מקומות שפסק שאם אינו רוצה לצאת ידי חובה בברכת חבירו רשאי הוא לברך בעצמו ואין בזה משום ברכה שאינה

צריכה. כגון בהלכות ברכות השחר (או"ח, סימן ו, ד) שפסק: "יש נוהגין שאחר שברך אחד ברכת השחר וענו אחריו אמן, חוזר אחד מהעונים אמן ומברך, ועונים אחריו אמן. וכסדר הזה עושין כל אותם שענו אמן תחילה, ואין לערער עליהם ולומר שכבר יצאו באמן שענו תחילה. מפני שהמברך אינו מכוין להוציא אחרים, ואפילו אם היה המברך מכוין להוציא אחרים הם מכוונים שלא לצאת בברכתו". וכן לעניין ברכת המזון כתב השו"ע (קפג, ז): "בכונן הדבר שכל אחד מהמסובין יאמר בלחש עם המברך כל ברכה וברכה ואפילו החתימות". וכן פסק מרן בהלכות קריאת שמע (טז, ד): "ברכת יוצר וערבית אומר עם השליח ציבור בנחת" (והיינו שאין אומרים שזו ברכה שאינה צריכה, שהרי יכול לצאת בברכות השליח ציבור). ואם כן ישנה סתירה בדברי מרן, שכאן כתב שאדם יכול לכונן שלא לצאת בברכת חבירו וכך יוכל לברך בעצמו, אך לגבי נר חנוכה כתב (תרעז, ג): "יש אומרים שאף על פי שמדליקין עליו תוך ביתו, אם הוא במקום שאין בו ישראל, מדליק בברכתו". ומשמע מדבריו שמי שאינו בביתו, ואשתו הדליקה, אינו יכול עוד להדליק בברכה בשום מקום, אם הוא נמצא במקום של יהודים ולא יועיל אף אם יתכוין שלא לצאת ידי חובה בברכתו.

חנוכה, מרוקו, המאה ה"ח. במרוקו הדליקו בשמן בלבד.

החיד"א הקדוש מיישב הסתירה

נר המערב כמורה"ר שלום משאש ע"ה (שמש ומגן, חלק ב, סימן ג) מביא את דברי החיד"א (ברכי יוסף, סימן תרעז, ב) המיישב הסתירה בדברי מרן השו"ע באופן שהוא מחלק בין נרות חנוכה לשאר ברכות. שלעניין נרות חנוכה אדם ואשתו נחשבים כגוף אחד, הואיל ואשתו כגופו, ולכן כשאשתו מדליקה נרות בביתם הבעל יוצא ידי חובה בעל כרחו, והואיל והוא פטור מלברך נקרא הדיוט אם יעשה כן (וזה שורש המחלוקת בין הבית יוסף לתרומת הדשן דלעיל, שלדעת תרומת הדשן אדם ואשתו נחשבים כשני גופים, ולכן יוכל גם הבעל לברך בעצמו). וכן טעמו של הרש"ל (הביא דבריו הט"ז תרעז, א), שאיש ואשתו נחשבים כגוף אחד. אך בשאר ברכות בעלמא יכול כל אחד לברך לה' בעצמו, וכזכר לעיל בדברי מרן.

מסקנה דמילתא

פסק השמש ומגן (שם) אם כן לדעת מרן השולחן ערוך שאנו נוהגים לפסוק בכל דבר כדעתו יוכל אדם לכונן שלא לצאת ידי חובה בנרות חנוכה מחבירו, וכך יוכל לברך בעצמו. כגון: בן נשוי המתארח אצל הוריו, ויש לו חדר מיוחד לשינה, אף שאוכל על שולחן אביו, ודאי שיוכל לכונן שלא לצאת בברכת אביו, ויוכל להדליק בחדרו נרות חנוכה בברכות. וגם מצוה לעשות כן לברך את ה' בפיו ובשפתיו והוא הדין גם לשאר בני הבית או אורחים שיוכלו להדליק בעצמם בברכה במקום המיוחד להם לשינה, והעיד השמש ומגן שכן ראה בעיר מולדתו מכנסא, וכן הוא המנהג. ועיין עוד בתבואות שמש (חלק או"ח סימן ז) ובשמש ומגן (חלק ב סימן ג) ותרואה צמאונך.

מקורות: 'דברי שלום ואמת' (טולידאנו), 'מגן אבות' (לבהר), 'עשרת אבות'

(המשך מעמ' 4 - 'מלכי רבנן')

קומה. לאחר פטירת בעלה, עלתה לירושלים בגפה בגיל 70. נפטרה בכ"ד כסלו תרע"ג (1913) ומנוחתה כבוד בהר הזיתים. בנו של רבינו - רבי דוד כנאפו - שימש כאב בית הדין במוגדור עד לפטירתו.

פטירתו

רבינו נפטר בגיל 78 ב-א' כסלו תרס"א (1901). בספר 'מלכי רבנן' מתוארת פטירתו: "ושמענו עליו שבעת פטירתו קם ממיטתו וישב ונתאדמו פניו, והרכין ראשו ואמר ג' פעמים 'ברוך הבא בשכינת עוזנו', ותכף נאסף אל עמיו ועלה אל הא-להים". נכד המחבר שנכח בהלוויה, ר' מכלוף כנאפו, סיפר שכל העיר השתתפה בה, על אף שהתקיימה ביום שישי. כמו כן תקעו בשופרות כנהוג בלוויית גדול בתורה. זיע"א.

חיבוריו

רבי יוסף כנאפו זצ"ל נחשב לאחד הרבנים הפוריים ביותר מבחינת כתיבה ברבני מרוקו (כתב לפחות 18 ספרים). רבינו כתב כתיבה קבלית שניסתה להגיע להמון העם. מספרים עליו שהיה כותב בכל מקום, וברגע שהיה עולה רעיון על ליבו היה מוציא דף ועט וכותב. ספריו הוצאו לאור בבית הדפוס של הרב אליהו בן אמוזג בליוורנו שבאיטליה, שגם כתב להם הקדמות. מחיבוריו: 'זבח פסח' ו'יפה עיניים' - על ההגדה והלכות פסח. 'אות ברית קודש' - על שמירת הברית. 'חסדי ה' - ענייני התורה הקדושה. 'חסדי אבות' - סיפורי הבעש"ט ולקחי מוסר בערבית-יהודית. 'שומר שבת' - דיני שבת ומוסר. 'מנחת ערב' - דיני תפילת מנחה. 'טוב רואי' - פירוש מסכת אבות. 'חסדים טובים' - ג' קונטרסים. 'זך ונקי' - מוסר על המידות והחגים. 'בדי אהרון' - הגהות על ספר 'אוצרות חיים'. 'יוסף בסתר' - ביאורים על הזוהר הקדוש. 'מעט מים' - חידושים וביאורים. 'מעט צרי' - דרושים לחגים ושבחות. 'מעט דבש'. 'קול זמרה' - דרושים.

מקורות: הקדמה לספר 'זך ונקי' (הוצאת חברת אהבת שלום)

אסור לשנות "מטבע" שטבעו חכמים

המכתב הנ"ל נמצא בידי המשפחה. באשר למטבעות, נותר בידינו הסיפור הבא: ביום בו קיבל את המטבעות, צעד רבינו לביתו שמח וטוב לב. בדרך פגש ביהודי שביקש צדקה להכנסת בתו לחופה. רבינו הכניס את ידו לכיסו, ומבלי משים נתן לו את שני מטבעות הזהב. כשנכנס רבינו לביתו סיפר בהתרגשות לאשתו שמעתה ואילך הם עשירים, והוציא מכיסו את המטבעות. אך להפתעתו גילה שרק מטבעות של נחושת נותרו בידו. רבינו לא הצטער וסיפר את אשר ארע, אולם לעומתו הרבנית טענה שהיה כאן מקח טעות ויש לתבוע את המטבעות בחזרה. כשראתה שרבינו מתנגד בכל תוקף לבקש את מטבעותיו, שלחה שליח בעצמה. כשהגיע השליח אל בית העני, מצא שולחנות ערוכים והשמחה בעיצומה, והבין שאת הנעשה אין להשיב. חזר השליח אל בית רבינו והודיע את אשר ראה. רבינו קם מיד והודה לבורא עולם על שזיכהו לקיים מצוות שמחת חתן וכלה בהידור.

תורה שלמדתי באף - היא שעמדה לי

רבינו הקדיש את חייו ללימוד התורה ולכתיבת ספרי הלכה, הדרכה ומוסר. מחמת ענוותנותו סירב לקבל עליו משרת רבנות, והתפרנס בדוחק רב ממכירת ספריו. גם חולשתו הגופנית וייסוריו במשך כל ימי חייו לא אפשרו לו לעסוק במלאכה, כפי שהוא בעצמו כותב: "וכשאני לעצמי ראיתי חולשת גופי ורפיון ידי, וחולני תמיד ולא ידעתי יום מותי" (הקדמתו ל'זבח פסח'). ר' יוסף בן נאיים כותב בספרו 'מלכי רבנן' על רבינו: "כל ימיו מכאובים". אך כזאת היתה דרכו של רבינו, כדרכם של ראשונים שהעמל בתורה היה ייעודם בחיים, בבחינת: "פת במלח תאכל, מים במשורה תשתה ובתורה אתה עמל". רבינו נשא לאשה את זהרה ונולדו להם שלשה ילדים: רבי דוד, רבי משה ובת בשם חנינה. זהרה ע"ה נודעה כצדקת גדולה וכאישיות בעלת שיעור

רבי יוסף כנאפו זיע"א

תקפ"ג (1823) – א' כסלו תרס"א (1901)

שרופי אופרן

מציאות מחרידה שהיתה לאגדה היא סיפורם של שרופי אופרן, מאורע שאירע בסוף המאה ה-18. וכה מספרים: בעיר אופרן היה קאייד [שליט] מוסלמי רע לב שגזר על יהודי העיר להתאסלם, ולא – יוצאו להורג. הקאייד נתן להם ארכה של שמונה ימים שבהם – לצורך הרתעת היהודים – הדליקו המוסלמים ימ"ש מדורה במרכז העיר ולבו אותה כהכנה לשריפתם. היהודים כדרכם העדיפו מות מות קדושים ולא להתאסלם, ואכן ביום השמיני כ-50 מבני הקהילה עלו על המוקד תוך קריאת "שמע ישראל". ביניהם היה **רבי מכלוף כנאפו** – שהיה ממנהיגי עירו.

זכות אבות לבנים תזכור

רבי מכלוף כנאפו היה מעשירי וחשובי הקהילה היהודית באופרן. הוא היה בן למשפחה גדולה, ולו שבעה בנים מלומדים בתורה ובמעשים טובים. לאחר שנפטרה אשתו הראשונה, נישא בשנית וכעבור שנה נולד להם בן. ביום הולדת הבן נגזרה הגזירה הנ"ל על יהודי אופרן, וביום השמיני קודם שהלך ר' מכלוף למסור עצמו על קידוש ה', מל את בנו וקרא לו בשם משה. לאחר המאורע, ברח אשתו לעיר מולדתה מוגדור ושם התפרנסה ממעשי ידה. הבן משה נחתך ע"י אמו בילדותו ולמד במוגדור. לימים נתגלה כשרונו כסופר בעל כתב יד יפה, ואז החל לעסוק כסופר בית-הדין. ר' משה נשא אשה ונולדו לו שלושה בנים: מכלוף, יוסף – הוא רבינו, ומשה [על שם אביו שנפטר סמוך ללידתו].

"ירושלים של מרוקו"

לא הרחק ממוגדור, בין הרי האטלס המושלגים ולמרגלותיהם, נצבת מראכש. עיר זו היתה מקום הורתם של גדולים בתורה והמרכז התורני הגדול ביותר במרוקו. שם שכנו בכפיפה אחת למדנים וצדיקים, עשירים ועניים, סוחרים ובעלי מלאכה, שלכולם היתה התורה היסוד המדריך בחייהם. לא בכדי הוגדרה עיר זו "ירושלים של מרוקו". לעומתה מוגדור הצעירה, על אף היותה מקום מושבם של גדולים ורבים, לא הכילה בקרבה ישיבות ומוסדות חינוך בכמות ובאיכות כמראכש, ומי שרצה ללמוד ולגדול פנה אל מראכש. כך נהגו רבים מכל רחבי מרוקו.

רבי יוסף

רבינו יוסף כנאפו, בנו של רבי משה דודר שלישי ל"שרופי אופרן", נולד במוגדור. בצעירותו נסע למראכש ולמד אצל **רבי אברהם קורייאט** זצ"ל. כבר מגיל צעיר עסק בקבלה ובכל מיני סיגופים ביחד עם רבו. המעיין בתולדות רבינו, יבחין על נקלה שאישיות כבירה השפיעה עליו, שמוסר אמת ודמויות אמת עמדו לפניו בילדותו ובנעורו. צדקות, חסידות, והאמת הצרופה שהיתה נר לרגליו – מקורם במראכש, בין האריות הגדולים. ואכן שם גדל והיה לאיש. בלילות החורף הקרים, עוד קודם עלות השחר, יצא הוא ורבני עם רבם אל אפילת הליל, טובלים היו במי הקרח וחוזרים אל בית המדרש אל ספרי הזוהר הקדוש ותורת האר"י. כזו היתה דרכו של רבינו בראשיתו, והוא שרמדה לו כל ימיו שבהם נתעלה וצורף באורה של התורה ובסבל הייסורים שלא הרפו ממנו כל חייו. לאחר שנים של לימוד תורה

במראכש חזר רבינו למוגדור, ושם המשיך לשקוד על לימודיו בצנעה ובסתור באחד מבתי המדרש, כשהוא מתמיד במשימת חייו – לכתוב דברי תורה שנתחדשו לו ולערוך ספרים שראה את נחיצותם הרבה בקרב הציבור הרחב.

חכמי מוגדור – אצווירה [המצודה הקטנה]

מוגדור היתה משכנם של גדולי תורה מפורסמים שהותירו לנו יצירות ספרותיות חשובות. נזכיר אחדים מגדולי התורה שחיו שם בימי רבינו: שושלת משפחת קורייאט – **ר' אברהם רפאל קורייאט** זצ"ל (מו"ץ, מחבר שו"ת 'זכות אבות'), רבינו סיפר עליו (בספרו 'טוב רואי') שבכל לילה היה מתבודד ומתווה וידיו גדול

קבלת פנים למלך במוגדור, 1933. מימין לשמאל: ר' משה בן שמחון, ר' הדאחן בן עבו, ר' דוד כנאפו (בן רבינו), ר' אברהם בן סוסאן.

בבכיה עצומה כמו וידיו של יום הכיפורים. בנו, **רבי יהודה קורייאט** זצ"ל (מו"ץ, מחבר ספר 'מאור ושמש'). נכדו, **ר' אברהם קורייאט** היה מרבנותו של רבי יוסף כנאפו, נודע כצדיק וגדול בתורה, מחבר ספר 'ברית אבות'. כן נודעו ונתפרסמו: המקובל המלומד בניסים **רבי חיים פינטו** זיע"א, **רבי יוסף אלמליח** זצ"ל ששימש כאב-בית-דין וכקונסול במוגדור, הצדיק המסתגף **רבי דוד חזאן** זצ"ל (מו"ץ), עליו סופר שהיה קושר את רעמת שערו תויו על ון בבית המדרש, והיה עושה לילות כימים בלימוד התורה. **רבי רפאל חסאן** זצ"ל (מחבר ספר 'לחם עוני'), **רבי דוד אזאגורי** זצ"ל (תלמידו של ר' חיים פינטו ומחבר ספר 'לדוד להזכיר'), ועוד רבים אחרים. באווירה כזו בתוך המלאח של מוגדור חברת גדולי התורה, וישב לו רבינו והוגה את רעיונותיו הבלתי פוסקים במחשבה ומוסר, ומעלה אותם על הכתב.

התגלות

ענותנותו הרבה של רבי יוסף הסתירתו מעיני הציבור, ומעטים הם שהכירו בגדולתו ובחסידיותו. אולם לא לאורך זמן נסתר ונחבא היה. רצתה ההשגחה ביציאתו של הצדיק אל המוני העם. וכה היה מעשה התגלותו: רבה של העיר, ר' יוסף אלמליח, חלם והנה בחלומו שני רבנים חוזרים מחרוזות יחד. כששאל מי הם רבנים אלו, נענה: ר' ישראל בעל-שם טוב ולמולו ר' יוסף כנאפו. כשהתעורר שאל את מכרוי אם ידוע להם מי הוא יוסף כנאפו, וכשנענה בחיוב ביקש להתראות עמו. מיד הפנו אותו אל בית המדרש שבו היה יושב ר' יוסף כנאפו. לשאלתו מה מעשיו, ענה לו רבינו: מתרגם אני מעשיות על הבעל-שם-טוב לערבית מדוברת להמון העם. ר' יוסף אלמליח התפעל מתמימות רבינו וצדקותו וציווה בו במקום שמעתה יקרא שמו בפי כל – **רבי יוסף כנאפו**. ואכן מאז הכירו כולם במעלתו. בשנת תרי"ט (1859) – ביום בו נולד בנו דוד – הסכים רבינו להתמנות לשליח ציבור ורב בית הכנסת בקהילתו.

משה מונטיפיורי בביקור במרוקו

בשנת תרכ"ד (1864) ביקר השר משה מונטיפיורי (נדבן יהודי אנגלי שהקדיש את חייו לסיוע ליהודים בארצות שונות) במרוקו כנציג ממשלת בריטניה, על מנת לדאוג לשיפור מעמדם של היהודים. קודם פגישתו עם המלך במראכש, שהה מונטיפיורי במוגדור. בביקורו סייר במלאח, וכשהגיע לבית הכנסת של רבי יוסף, רבינו העניק לו את אחד מספריו במתנה. לאחר שובו לאנגליה, שלח מונטיפיורי לרבינו מכתב תודה בצירוף שני מטבעות זהב – סכום כסף רב באותם הימים.

(המשך בעמ' 3 למטה)

נוהג בחזקלה - קובץ לנהגים

מנהגי חנוכה

- א. המנהג הרווח היה לברך על הדלקת הנרות 'להדליק נר של חנוכה'¹, ויש חכמים שבירכו 'להדליק נר חנוכה'².
- ב. המנהג הקדום לברך 'להדליק...' ומיד להדליק הנרות, וברכת 'שעשה ניסים' (ו'שהחיינו בלילה הראשון')
- ג. אף שלא עולים לבית העלמין בחנוכה, אולם אם חל בהם פקודת השנה, השבעה או השלושים, מנהגו שעולים לבית העלמין.
- ד. בימי החנוכה בתפילת שחרית אין אומרים 'בית-יעקב' ו'שיר של יום', ובמקומם אומרים 'מזמור שיר חנוכה הבית לדוד'.

קופת הרוכלים - מקורות וטעמים

פיג'א – סופגניות מרוקאיות

(עלי הדס', טז, ו) **ובמרוקו** (דברי שלום ואמת' חלק ד עמ' 117, 'מנהגי ק"ק דבדו' עמ' 111).
ב.2 איתא בגמרא (פסחים ז): 'כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן', ולכן ברכת 'להדליק' מברכים לפני ההדלקה. אולם לגבי שאר הברכות נחלקו רבותינו, ב'לקט היושר' (שם) דייק מדברי הסמ"ג שמדליק לאחר סיום כל הברכות, וכ"כ ר' דוד אבודרהם (חנוכה) בשם הראב"ד, וכן פסק הרמ"א (תרעו, ב) והבא"ח (שם), וכן נהגו רבותינו שלום ויוסף שמשא (נר מצוה, עמ' סא).
ג. כתב ר' עמרם אברוביע (נתיבי עם', סימן רכז) שמנהג עירי"ק 'ירושלים שביום פקודת השנה שחל בחנוכה עולים לבית העלמין, וכ"כ כמור"ר ר' שלום שמשא (שמש ומגן', חלק ד, סימן סו) שמנהג מרוקו לעלות לבית העלמין בימי חנוכה, פורים, ובחודש ניסן אם אירע בהם יום פקודת השנה, השבעה או השלושים.

ד. מסכת סופרים (פרק יח). ר' דוד אבודרהם (חנוכה). וכן מנהג **טוניס** (עלי הדס', פרק ז), **ג'רבא** (ברית כהונה, מע' ח) **ומרוקו** ('מנהגי ק"ק דבדו', 'זכור ברית אבות' עמ' 86).

(מלוקט מתוך 'דברי שלום ואמת' ו'עשרת אבות')

א.1 כך הנוסחא בגמרא (שבת כג.) 'להדליק נר של חנוכה, וכ"כ הרי"ף (דף י), הרמב"ם (חנוכה, ג ד), הרא"ש (שבת, פרק ב, הלכה ח), הטור (תרעו) ועוד. וכן נקט נוסחא זו ר' יוסף שמשא ע"ה (נר מצוה עמ' לא), וכן העיד על המנהג בדברי שלום ואמת (טולידאנו, חלק א, עמ' 125).
א.2 מרן השולחן ערוך (תרעו, א) כתב 'להדליק נר חנוכה, וכן נוסחת רבינו האר"י' (שער הכוונות, דף קה), הבן איש חי (וש"ב, ב) 'החיד"א (ברכי יוסף, ס"ק א) והטעמים הדברים כי בנר חנוכה אסור להשתמש לאורה, ולכן מברך 'להדליק נר חנוכה, להורות כי הנר למצות חנוכה, מה שאין כן בנרות שבת שמברכים 'להדליק נר של שבת', שהכוונה נר שאנו משתמשים בו ונרו יאיר לתועלתנו, וזה הנר המאיר הוא של שבת. וכתב בספר 'משולחן אבותינו' (שם) שיש ת"ח שבירכו בנוסח זה כדעת המקובלים.

ב.1 ה'לקט היושר' (חלק א, עמוד קנב) העיד על תרומת הדשן שהיה מתחיל להדליק מיד לאחר הברכה הראשונה. וכן מוכח מהמאירי (שבת כג.), וכן מנהג המקובלים בק"ק בית-אל כמ"ש ב'דברי שלום ואמת' (אות ק). וכן נהגו **באלג'יר** ('זה השולחן', חנוכה, לב), חלק מהציבור **בתוניס**

הודעה משמחת

חיזוק מנהגי מרוקו

הכנס השנתי של

איגוד בני תורה יוצאי מרוקו

יתקיים בס"ד

ביום רביעי כ"ח בכסלו

נר רביעי של חנוכה

בשעה 19:45

בהיכל בית המדרש "דרכי דוד"

ברחוב תחכמוני 2 י"ם

בהשתתפות מרנן ורבנן

(רשימה חלקית)

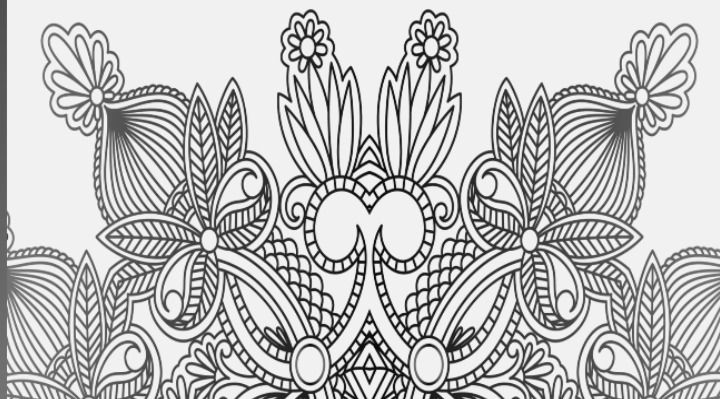
בברכה, הנהלת איגוד בני תורה

a0527145147@gmail.com | 052-7145147

יוגרו ספרי רבותינו

בין המשתתפים

מרן הגאון

רבי יהושע מאמאן

שליט"א

זקן רבני מרוקו

ונשיא האיגוד

בעל העמק יהושע

בנש"ק הרה"צ

רבי חיים שמעון

פינטו שליט"א

רבה הראשי של

אשדוד וקרית מלאכי

הגאון רבי שלמה

אמסלם שליט"א

ראש מוסדות

בני שלמה באר שבע

הגאון רבי שמואל

חזן שליט"א

בנו של הגאון הגדול

רבי יצחק חזן זלה"ה

בעל שו"ת יחווה דעת ד"ח

הרה"ג רבי רפאל

מאמאן שליט"א

רב ק"ק יד הרמ"א בי"ם.

מרן הראשון לציון

רבי שלמה משה

עמאר שליט"א

הרב הראשי

לירושלים ת"ו

(ישא דברים 20:30 בדיוק)

הגאון רבי משה בן

אבו שליט"א

רבה הראשי של גילה

מחבר אהל בהלכה ואמרי משה

על התורה ועל המועדים

הגאון רבי יוסף חיים

אסולין שליט"א

דיין ומו"ץ בירושלים

הגאון רבי יגאל אלון

שליט"א

דיין ומו"ץ

בתל ציון ירושלים

הרה"ג רבי אברהם

אסולין שליט"א

מייסד האיגוד מו"ץ

מחבר תורת אמר